

La marina de Manacor (segles XVI-XVII). Aproximació crítica a l'estudi de la vigilància costanera

Àngel Aparicio Pascual

L'aparició del talaier com a element bàsic de vigilància fou, sens dubte, coetània de la presència a l'illa dels primers vaixells. La incertesa de les intencions dels visitants, sovint hostils, no tan sols refermà aquesta imprescindible figura sinó que assolí, fonamentalment en el decurs dels segles XVI i XVII, una especial rellevància, i hagué d'ésser reforçada amb l'ajut d'altres elements i mitjans fins a completar una veritable xarxa de vigilància al voltant de l'illa.

La marina de Manacor, tot i no ser un lloc estratègic, era cruïlla d'encontre de diferents rutes de navegació, ja que d'una part havia de patir l'afluència de vaixells que venien de la badia d'Alcúdia, alguns d'ells arribaven per Tramuntana, procedents del Continent, afegint-se als que ho feien de la veïna illa de Menorca, a més dels que arribaven pel llevant i de l'illa de Cabrera -freqüentment en mans enemigues. L'orografia del terreny i la gran quantitat de petites cales on arrecerar-se feia que l'empara del litoral fos d'allò més difícil.

Talaies i escoltes. Vocables expressius de vigilància

La paraula *talaia* prové de l'àrab «talai'a» d'igual significat, vigilar. El mot *guaita* prové del fràncic «wahta» amb el mateix significat, *guaita*¹, poc emprat a les nostres illes; per tant, usarem el primer i els seus derivats.

No resulta fàcil ni tan sols de precisar quines eren les zones de vigilància al paratge marítim per la raó que la xarxa costanera troba punts de connexió també fora del sector marítim, adés d'enllaç fins arribar a la vila de Manacor.

La recerca ens ofereix una semblança comuna de tota la faixa costanera amb la del migjorn i del llevant pel que fa els mètodes emprats per al control dels vaixells. Aquest sistema de conjunt unitàriament quedava integrat i subjecte a les comarques veïnes, formant un veritable eix de connexió que envoltava l'illa. Es gaudí del màxim exponent amb la construcció de les conegudes torres de foc, utilitzades per encadenar senyals d'una a l'altra al voltant de l'illa, fet posat en pràctica pel manacorí Joan Bta. Binimelis.

1. VIOLLET-LE-DUC, Diccionario razonado de arquitectura, pàg 156.

No cal dir que la vigilància era sinònim de seguretat. Així, amb el temps, el talaier esdevindrà un element fonamental, i quedarà assolida i demostrada la rellevància de la seva funció amb el fet que des de l'any 1334 els jurats del Regne de Mallorca podien nomenar i fer fora per si mateixos els talaiers i les escoltes, ja que eren ells que pagaven les despeses. Aleshores, i segons quin fos el perill, manaven posar-los als llocs considerats, si més no, més adients per poder vetllar l'arribada de vaixells, avisant de la seva presència amb senyals fets amb foc o fum².

Els homes que vigilaven de dia, a la recerca de naus, es deien talaiers; els que ho feien a la nit, escoltes, ja que no podien fer altra cosa sinó escoltar per tal d'oïr qualsevol renou que delatàs la presència de l'enemic.

Control marítim

Els jurats del Regne ordenen tenir posats talaiers i escoltes a determinats llocs de la marina, des de primer d'abril fins a Sant Miquel pel mes de setembre, època estiuenca i més adient per a la navegació i, per tant, de més perill, amb la condició que han de ser homes fiables i que facin bé el seu ofici, el que en deim guardes ordinàries³. La zona de Manacor pareix ésser que queda oblidada, ja que no trobam nomenament de talaiers ni tampoc d'escoltes fins que no fou construïda la torre del port. Emperò sí que varen ésser posats al Cap de Pera, Artà, Santanyí, Campos i Lluçmajor. Endemés, a alguns indrets com és ara Lluçmajor n'hi havia dos (Cala Pi i Cap Blanc). Fins i tot Felanitx, encara que esporàdicament, gaudia d'un talaier al seu port.

Manacor, no essent cap de districte marítim, quedava rellevat a un segon plànol d'importància, cosa que podria justificar l'absència desmesurada d'interès, tenint en compte que els jurats del Regne de Mallorca, el 9 de gener de 1497, havien disposat augmentar els talaiers, fet considerat cabdal⁴.

No és d'estranyar que l'albada del s. XVI es caracteritzàs per una vigilància bàsica, d'una banda deguda al fet esmentat i als escassos mitjans econòmics i, de l'altra, a l'elevat cost que representava mantenir-la⁵.

Tot i que Petra recolzava Manacor amb ajut militar, no seria fins ben entrat el s. XVII que començaria a fer-ho monetàriament i amb no pocs entrebancs.

Si es veien vaixells, els talaiers ho comunicaven al batle o al capità de cada districte, explicant fonamentalment el nombre de naus, la procedència i la direcció que prenien, per tal que es pogués passar ràpidament l'avís al batle de la vila propera cap a on es dirigien els vaixells. Aquestes instruccions eren de caire general i comú a tots els districtes marítics, a ben segur basades en una reglamentació refe-

rent a com fer les guardes. La primera coneguda oficialment fou la del 14 de juny de 1550⁶.

Les lletres o cartes d'avisos eren trameses per un missatger, també dit correu, i es pagaven, segons la procedència, a raó de la distància recorreguda, amb un salari prèviament acordat.

A principi de l'any 1500 el clavari Gabriel Ballester pagà diverses partides per "*cartas de avisos*" provinents de Felanitx a 3 sous, i altres d'Artà a 4 sous cadascuna. També s'havien de pagar les despeses de les guardes fetes a la pròpia contrada; així, el 12 d'agost del mateix any es pagaren a Bernardí Rosselló i a Antoni Trias 8 sous per un dia de guarda (informaren de certes naus de moros) en el lloc conegut com "la talaia", utilitzat abans de fer-se la torre de Cala Manacor⁷.

El març de 1501 les lletres d'avisos costaven 3 sous cadascuna. Si els avisos procedien d'Artà en costaven 4. Sabem que el 27 d'abril de 1501 es pagaren els susdits 4 sous a Llucià Gallard, d'Artà, "*per sos salari de una letra de avis aporta de sinch fustes de rems*". El 21 de març eren pagats altres 4 sous a Toni Caselles pel mateix servei⁸.

En alguna ocasió, si l'avís procedia de viles més llunyanes, com és el cas d'Alcúdia, que no era un fet comú, es pagava un preu sense estipular. Així, un avís d'estada d'unes galeres dins la badia era pagat a 8 sous⁹.

El 4 d'agost de l'any 1501 el clavari pagà 10 sous a Jaume Sureda "per les guardes fetes a la talaia". El 16 del mateix mes li foren pagats 32 sous per la primera mesada de guarda a la susdita talaia. S'alternava amb el seu company Bernat Cerdà, que cobrava a raó de 2 lliures mensuals.

L'any 1519, Miquel Truyol, talaier manacorí, deixava el servei d'aquesta talaia i passava a servir la de Cala Santanyí.

Si havia de mantenir-se una vigilància continuada per espai de molts dies -fet comú sobretot a l'època estiuenca- la quantitat era elevada. Aquest mateix any i per aquesta raó Bernat Serdà (sic) cobrà 50 sous per dos mesos i 7 dies que havia passat vigilant a la talaia (puig), a raó de dues lliures mensuals. Quantitat que gravava encara més les escurades arques municipals. Cal recordar que els talaiers i les escoltes havien de ser pagats per la vila de Manacor.

Com que el perill no minvava i les guardes es perllongaven, a Manacor es féu un ban que creava un clavari propi, amb fortes contribucions especials fins i tot del doble de l'habitual, per poder pagar les despeses de les talaies, escoltes, avisos i per a la defensa i vigilància de la vila. A més, el juliol, el virrei Joan Aimerich, assabentat de la notícia de la proximitat d'un estol turc compost d'11 fustes i tres galeres, envià una carta al batle i als jurats de Manacor manant que el magnífic Joanot Sureda, per indisposició del capità mossèn Alvar Únis, ocupàs el seu lloc

2. Aquest sistema de senyals utilitzat posteriorment per l'esmentat Binimelis s'emprava l'any 1346, ja que es diu que els talaiers de l'illa fessin un foc llarg de seguretat. (Ramon ROSSELLÓ VAQUER, *Cronicó felanitxer*. Apèndix, pàg.12).

3. ARM. AH 2269 foli solt.

4. ARM. AGC 16 foli 23 i 23v.

5. Puix que hom s'adona que hi havia un altre factor fonamental com era la seguretat, la manca d'espai no ens permet perllongar l'afer.

6. Ramon ROSSELLÓ VAQUER, *Cronicó felanitxer*, a l'apèndix, pàg. 67.

7. Aquest lloc dit "la talaia", conegut a l'actualitat com a "serral dels Falcons", gaudia de talaier almanco des de 1435 en què n'era guarda Pere Frau.

8. Gabriel FUSTER, op. cit. Pàg. 123.

9. ARM. AH 2259. Subcarpeta avisos Pollença i Alcúdia, foli solt.

i preparàs la defensa de la vila.

El salari pels sis mesos de feina de cada talaier per cada temporada (d'abril a setembre, tot i que algunes vegades es perllongava) era d'unes 8 lliures.

Les escoltes, com ja hem dit abans, eren pagades per la vila i per les de l'interior, emperò com que Petra, potser perquè també havia d'ajudar Artà i Santanyí (durant un temps), no tenia doblers, les despeses havia de pagar-les Manacor.

El 16 de setembre de 1501, el virrei manava que Alvar Únis, segurament ja recuperat, posàs l'estat d'alerta a la vila i tingués els cavalls armats, preparats per a la defensa, alertant Miquel Ballester, Antoni de Galiana, Salvador Servera i Jordi Miquel de sant Joan, fet que provocà les queixes del batle, Pere Llodrà, per les elevades despeses que suposava¹⁰.

Els jurats de la part forana l'any 1551 demanaven al Gran i General Consell que les guardes extraordinàries anassin a càrrec de tothom i de la Universitat¹¹.

No faltaren les queixes de les viudes de Marí i de Brotat, que també tenien obligació d'un cavall armat; fins i tot demanaren al rei que els seus cavalls respectius poguessin tornar a les seves possessions per guardar-les de les invasions dels moros.

Cap a mitjan segle XVI va ésser conjuntat un sistema de vigilància complementat amb un talaier col·locat al campanar de l'església (tal vegada per aquest motiu es feren obres importants a la torre campanar). El lloctinent Gaspar de Marrades, esperonejat per la desfeta del desembarcament de Dragut a Pollença el 12 de juny, decidí reforçar els sistemes de vigilància marítima posant unes sobre rondes per controlar els talaiers i escoltes, i establí, alhora, fortes mesures de sanció¹².

El 25 de juliol de 1575 el virrei Joan d'Urries, tement un desembarcament de moros, entregà a la vila de Manacor una partida d'arcabussos. Les armes ja existents eren particulars i havien estat pagades pels seus propietaris, en alguns casos subvencionades en part per la vila de Manacor. A més, els arcabussers devien ésser escassos, ja que no fou fins l'any 1572 que Baltasar Rossinyol de Sagranada, membre del Gran i General Consell, féu que dotassin els ballesters d'arcabussos.

L'any 1581 va anar a Manacor per tractar-ne la defensa. El batle, Pere Vallespir, el mateix dia donà ordre que fossin repartits els arcabussos entre la gent de la marina "que sia apte". S'ha de dir per això, com a detall, que aqueixes armes que distribuïa la vila havien d'ésser tornades. No deixa d'ésser curiós saber qui feia favor a qui; n'és un bon exemple el que havia passat uns anys abans: el 7 d'abril de 1581 els jurats del Regne de Mallorca entregaven armes a la possessió de son Fortesa¹³ "emprestats al magnific mossen Leonard Fortesa quatre mosquets de posta ab sos aparells per guarda de la torre de la sua possessió al terme de

*Manacor, a la marina, los qualsha de restituir bons y condrets y adressats quan seran demanats*¹⁴.

Aquest mateix any, Manacor havia assolit una organització militar de caire defensiu i passà a ésser cap de districte marítim, tot i que no es féu efectiu fins uns anys després.

El 23 de març de l'any 1579, el batle de Lluçmajor certifica com ha estat avisat per les vies acostumades que el batle de Manacor ha estat avisat pel seu "cavall aposta" com "*sis fustes de moros eren exides del seu cap i que lo llur capita ab la gent que havia applegada en la vila era anat alli i fins aleshores no sabia que ere.....*" (sic)¹⁵.

El 9 de desembre de 1587¹⁶, el virrei posava en coneixement del capità de Manacor i del batle la presència intimidatòria de dotze vaixells "*per quant se han fet dotze fochs que es senyal de dotze vaxells de inimichs*" i deixava ben clar que "*convinga star ben apercibits y avisats per no esser presos en descuit*". Destaca un detall crucial per a la vigilància: "*fassen fer molt bones guardes y les sentinelles doblades*" i deixa clar també que "*si sera mester tremetre ademanar lo socorro ho fereu seguint en tot y pertot lo ordre tenim donat*"¹⁷.

Un document signat a Manacor el 3 de setembre de 1589 ens posa en disposició de conèixer un detall significatiu del control que s'exercia sobre els talaiers i les guardes. Aquesta sobre-ronda, la realitzava un home a cavall que recorria les marines de Manacor, Artà i Cap de Pera amb la doble finalitat de controlar les guardes i alhora de comunicar els avisos a les autoritats. Així, donava compte d'haver rebut una lletra d'un talaier que un vaixell feia senyal de voler entrar dins la *cala Virgili*. També alertava d'un altre vaixell de Catalunya, concretament d'Empúries, que dies abans era a les mars d'Alcúdia i deia que allí no el deixaren prendre terra, i temia que anassin a fer-ho a les cales de Manacor i, per si de cas, calia avisar Felanitx, com era costum. Llavors passava a reconèixer totes les marines i les guardes¹⁸.

Els avisos

L'estructura bàsica dels avisos que es feien arribar a ciutat o a les viles veïnes era sempre la mateixa i es caracteritzava per tres aspectes essencials: el nombre de vaixells que es veïen, la procedència i la direcció que preniën les embarcacions, acompanyats d'un detall complementari fonamental com és ara la tipologia de la descoberta en base sempre a l'apreciació del talaier, emperò l'objectiu primordial

14. ARM. EU 48, f 482v.

15. ARM. AH 2259, avisos d'Artà, Cap de Pera, Manacor...

16. Si bé pareix en principi que les mesures eren dràstiques, hem de tenir en compte que aquesta època -per l'inusual presència de vaixells, a causa que l'estiu és més adient per navegar gràcies a les bonances- feia que sovint les guardes es confiassin, descuidassin la vigilància, i fossin sorpresos per l'enemic.

17. ARM. AH 2259. Carpeta...doc varios, signat pel virrei Lluís Vich.

18. ARM. AH 2259, avisos de arta.

10. ARM. AH 536, folis 262 i 274. Podria ser que consideràs exagerada la situació comptant que les despeses necessàries per a la defensa no eren a càrrec de la Procuració Reial sinó que les havia de sufragar la seva pròpia vila.

11. ARM. AH 5941, sense foliar.

12. ARM. AH 427, foli 149v i 150v.

13. Ramon ROSSELLÓ VAQUER, *Historia de Manacor*, siglo XVI, pàg 111.

era determinar si es tractava d'enemics o no¹⁹.

L'ampla zona d'avisos compresa entre la badia d'Alcúdia i Lluçmajor era integrada pels districtes d'Artà, Cap de Pera, Manacor, Campos, Felanitx, Santanyí i Lluçmajor, aquest darrer com a cap de districtes on arribaven els avisos procedents de tots els altres termes integrants d'aquesta xarxa.

Model bàsic d'avís

"Certifica se Illustrissima Sria com en esta hora que son quasi sinch hores de esta nit son estat avisat per lo batle de campos, avisat per les vies acostumades per lo batle de arta y aquell per lo batle de cap de pedra dient com han descobert dos fustes de moros las que exien de les mars sues y feien le via de manachor y segons sua marinatge son de inimichs donant lo present avis ase Illustrissima Sria peraque fase le previsio li apparatusque que es faedora..dat a lluchmaior ah xxii de juni de MDLXXXII (sic)".

Lo batle de luchmaior.

Un dels objectius del control marítim era aconseguir la prevenció d'un possible desembarcament enemic, allunyant d'aquesta manera el desagradable factor sorpresa. Quan el perill era imminent es donava el senyal conegut com a "via fora", llavors el capità de la vila anava a la marina amb els cavalls armats i gent a peu per repel·lir un atac o bé seguïen els vaixells fins arribar al districte següent, on ja esperaven altres cavalls armats que se'n feien càrrec. Cristòfol Ferrer, batle d'Artà, el dia 7 de març de l'any 1582 donava compte al batle de Lluçmajor que el capità de Manacor Diego de Salgado, amb uns quants cavalls armats, seguí pel litoral una galiota grossa fins arribar a l'encontre de Salvador Servera, capità del "Cap de la Pedra", que el rellevà i seguí el vaixell per la seva marina²⁰.

Aquesta situació es féu patent el mes de setembre de 1592 en què es posà l'estat de *via fora* per unes galiotes de moros (que havien descobert els talaiers del "Cap de Pedra"²¹) que es dirigien a les cales de Manacor, per la qual cosa s'havia enviat un *avís de moros*²². Cal dir que aquest sistema no sempre funcionava a la perfecció; alguna vegada s'arribava tard, o bé els talaiers i escoltes no tenien la ment en la feina.

El 21 de setembre de 1589 el virrei Lluís Vich, sens dubte el que més s'ha preocupat per la defensa de l'illa, escriu al batle de Manacor, Pau Vidal, per tal que

canviï els talaiers, ja que els de Santanyí diuen que els talaiers de Manacor, juntament amb els d'Artà, fan mal feta la feina i creen confusió posant via fora sense haver-hi motiu²³.

El 28 de gener de 1619 els síndics clavaris de la part forana representen al virrei que cada una de les poblacions foranes pagui al correu que li porti l'avís des de l'antecedent o des de Ciutat, però aquests els paga de la Hisenda de tot el regne, no dels propis diners, i demanen, per tant, que tots els correus per perill d'enemics siguin pagats de diners comuns²⁴.

Malgrat totes les mesures de vigilància, el descuit o la negligència i les dificultats pròpies d'haver de vigilar i controlar una ampla zona en un entorn geogràfic tot ple de cales i racons, succeïa que es produïen desembarcaments, amb les conseqüents desagradables sorpreses; per això s'intensificà la vigilància. El desembre de l'any 1626 el capità de Manacor, Albertí Togores, per manament del virrei passà a inspeccionar tots els llocs del litoral marítim.

Xarxa de vigilància complementària

Quan es feia previsió de perill, per tal de reforçar, millorar i garantir la vigilància, les autoritats locals col·locaven al puig de So na Moixa (332 m) i al de So na Galiana²⁵ (220 m) -situats el primer entre la marina i la vila de Manacor, i el segon prop de la vila, emperò elevat dominant l'ampla faixa del litoral- uns talaiers complementaris que tenien la funció de passar els senyals dels talaiers costaners a la vila, sense menysprear la vigilància directa d'indrets difícils de vigilar pels altres talaiers.

En un cas especial com fou el succeït l'any 1576, en què es temé una invasió per part d'una esquadra turca que rondava l'illa de Cabrera, el batle de Manacor, Miquel Truyol, féu col·locar una guarda extraordinària al coll d'en Ferragut²⁶.

L'any següent, la guarda a l'esmentat lloc era lliurada a Miquel Bonet amb un salari pagat pel clavari de 3 ll. 6ss. i 6ds. Un cop construïda la torre del port, aquest lloc de vigilància s'abandona per innecessari²⁷.

Utilitzaven els mateixos senyals que els altres talaiers (foc o fum), que alhora eren captats pels habitants de la contrada, els quals podien refugiar-se del perill dins qualche possessió fortificada, la més propera.

Sovint la guarda al lloc de vigilància era lliurada al camperol del redol; així, de la guarda del puig gros de So na Moixa²⁸, se'n feia càrrec el propietari de la finca;

23. ARM. AH 356, foli 141.

24. Josep SEGURA SALADO, La torre de cala Santanyí, pàg 11.

25. Aquest indret és conegut també amb el nom de Puig de Sta. Cirga.

26. Podria ésser que en aquest lloc s'haguessin fet guardes abans, emperò no en tenim constància documental.

27. Hem de dir que al coll d'en Ferragut hi ha dos cims d'allò més idonis per talaier la marina, des d'on es veu, en dies clars, des del Morro d'en Feliu fins ben passat cala Anguila.

28. Així l'anomena l'Arxiduc al llibre Torres i atalayes de Mallorca, pàg. 88. Es tracta d'una possessió amb torre de defensa avui convertida en hotel d'agroturisme.

19. Escorcollar un lligall de la sèrie AH dins l'ARM, concretament el corresponent a 2259 amb dates de finals del s.XVI i principis del XVII, ens ha permès establir una relació entre Lluçmajor, Artà, Campos, Manacor, etc. i alhora fer-nos una idea acurada de com funcionava la vinculació de la xarxa d'avisos en aquesta època. Com que està separat per subcarpetes i sense numerar, ens hi referim com a AH 2259.

20. ARM. AH 2259, foli solt, carpeta Artà, Manacor, Capdepera.

21. Tot i que hem trobat el terme Cap de Pera escrit de diferents maneres, utilitzarem la més freqüent als documents, que és *Cap de Pedra*.

22. ARM. AH 2259. Vegeu nota 18.

durant l'època de la segada se li augmentava el salari fins a 5 sous la jornada²⁹.

Ambdós puigs conserven quasi dalt del cim les restes del que varen ésser les barraques dels talaïers. El puig de So na Galiana, segons diu l'Arxiduc, servia d'enllaç entre els talaïers de la marina i el talaier que era situat al campanar de Manacor.

Encara que les possessions costaneres -almanco la plana des Fangar, s'Espinegar, Son Fortesa, ses Talaïoles i sa Gruta- gaudien de talaïers sovint amb caràcter provisional i esporàdic, el 22 de juliol de l'any 1685 es va sol·licitar permís al virrei Manuel de Sentmenat per tal de cloure un pacte entre els jurats de la vila i els arrendadors de les possessions, perquè aquests posassin i mantinguessin els guardes, les escoltes, als seus predis pel seu compte amb un import de 10 lliures anuals. Alhora Barthomeu Domenge, de la possessió fortificada dita de ses Talaïoles, venia a bé de posar un missatger que dugués els avisos de la torre de Cala Manacor fins a la vila pel preu de tres lliures. Aquest pacte fou renovat catorze anys després i es pujà el sou estipulat a dotze lliures anuals.

Rafael Amer, de la punta, jurat major de la vila de Manacor, considerà forçós el fet que a ses Talaïoles hi hagués una guarda de manera quasi permanent, i ell mateix s'oferí a fer-se'n càrrec pel mateix sou³⁰.

Aquest any s'invertiren 72 lliures dels fons comuns per pagar les despeses de les guardes. L'any 1688 el batle Pere Joan Blanquer pujà aquesta quantitat a 78 lliures, tot i que s'havien suprimit algunes guardes, i l'any 1700 el batle Llorenç Amer Canet arribava a les 88 lliures.

Les guardes de la marina

Com a suport a la vigilància, la marina de Manacor, durant el segle XVI i especialment el XVII, gaudia d'unes guardes provisionals complementàries que cobrien alguns indrets difícils de vigilar si els vaixells feien cabotatge o les condicions de visibilitat eren escasses.

Dins el predi de sa Plana, de la família Truyols (fins al segle XIX), trobam una guarda dita de ses penyes mortes a la vora de cala Murada. Aquesta guarda sovint era traslladada a una cala propera dita cala Virgili, prop de s'Espinegar, propietat d'una branca de la família Truyol. Ambdues cales eren molt adients per fer aiguades i, per tant, havien d'ésser controlades.

Al lloc conegut com *sa pedra que sona*, inclòs dins el predi de s'Hospitalet, era col·locada una sobre-ronda en temps de perill.

Un altre lloc on hi havia una guarda era a cala Varques, en el predi de Son Fortesa; també hi trobam una sobre-ronda a cavall que arribava des de la possessió de Son Josep, de la seva propietat, fins al port. Es diu d'aquesta àrea que "*cala*

Varcas y sus vecinas son el camino mas facil para una invasion y el mas propicio para una sorpresa" (sic). Tal vegada per aquest motiu mai no fou suprimida aquesta guarda especial fins que va ser substituïda per una guarda secreta (extraordinària).

Al port, cap a la part del gregal, a cala Petita, hi feia guarda un home dins una cova enviat pel propietari de la possessió de ses Talaïoles. Aquesta guarda fou substituïda quan es va fer la torre del port i traslladada a la veïna cala Morlanda. En aquest paratge i de manera especial durant l'època estiuenca s'enviava un home, generalment a cavall, una mena de sobre-ronda complementària de la vigilància de la guarda existent, que amb prou feines podia vigilar la zona pròpiament dita de *sa punta*, que recorria la zona coneguda com sa punta de n'Amer (dita també d'en Brotat) compresa entre la punta Moreia (avui anomenada s'Illot) i cala sa Nau, on es trobava amb l'altra guarda de les marines d'Artà, també a cavall, almanco fins l'any 1696 en què fou construïda la fortalesa, ja que a partir d'aquesta data no tornam a trobar-hi aquesta guarda³¹.

Aquest indret gaudí d'especial vigilància almanco entre 1582 i 1592, i en va ser talaier el manacorí Cristòfol Frau³².

És evident que hi havia unes zones que s'havien de reforçar ja que les possibilitats de desembarcaments eren majors. Ja l'any 1585 el virrei Lluís Vich, quan inspeccionava la marina de Manacor, digué d'ella: "*y siguiendo mi viaje por la marina y el regente y salcedo con sus ordenes fueron a la villa de Manacor, fui a ver cala Murada y cala Megraner adonde tracé una torre para su tiempo, cala Estanyol puede deferir, y vi tambien cala Manacor, ordene en su torre lo necessario, vi cala Morlà y la punta den Brotat adonde tracé una torre*" (sic)³³. Deixà prou clares les zones on era més important la protecció. L'indret de la punta d'en Brotat trigaria més de cent anys a veure l'enyorada torre. Cala Murada i cala Magraner mai no gaudirien de cap torre.

Guardes secretes

A més dels talaïers, escoltes, i guardes extraordinàries hi havia a la marina uns homes que vetllaven dia i nit per torn, arrecerats dins qualque cova o, en el millor dels casos, dins una barraca, generalment a llocs on des de la mar fos difícil veure'ls, i que tenien per funció donar avís en cas de perill i compte de les novetats.

La seva feina era bàsicament la complementària de la dels talaïers i escoltes ja que a aquests els era impossible controlar de prop la gran quantitat de cales i penya-segats existents a l'extensa marina, i més quan les condicions climàtiques (com són boires i calimes) impediaven veure si s'apropava algun vaixell. Les obligacions eren idèntiques, i eren fortament multats en cas d'incompliment en el servei o d'alguna falta greu amb multes fins a cinc lliures, fins i tot segons la gravetat amb

29. Arxiduc Lluís SALVADOR, *Torres y atalayas de Mallorca*, pàg. 89 i 92. És clar que si el conrador havia d'estar a la talaia perdia uns doblers per no poder fer la collita.

30. El sergent major de la part forana, personatge que feia de mediador en aquests assumptes, hi va venir a bé sempre que acceptàs pagar una multa de 5 lliures cada cop que incomplís l'acord.

31. Hem d'afegir que quan es construí la torre del port també va ésser suprimida la guarda de cala Petita.

32. ARM. AH 2259, vegeu nota 18.

33. AHN Sèrie *estado*, lligall 3028, exp. 12è.

presó. Algun cas la negligència dels talaiers fou tal que foren condemnats a galeres.

Tot i que algunes de les guardes secretes es bastiren a principi del s. XVIII amb motiu de la pesta de Marsella (1721), d'altres havien estat col·locades molt de temps enrere³⁴.

Cap a mitjan segle XVII, Manacor mantenia i costejava cinc guardes secretes a les seves marines; aquest fet es perllongaria fins al final del segle XVIII.

* *Guarda secreta de cala Morlanda*

L'any 1769 figura aquesta guarda secreta recentment suprimida, feta en barraca, al mateix punt on abans es feia a una cova i situada a l'entrada de cala Morlanda. L'Arxiduc, en el seu llibre *Torres y atalayas de Mallorca*, l'anomena "*guardia secreta de cala Morlada*".

* *Guarda secreta de cala Manacor*

A l'altra part de la bocana del port de Manacor amb oposició a la torre hi havia un home que feia la guarda dins una de les moltes coves que dominen l'entrada a la cala contigua, coneguda com a cala Petita, lloc que era, com ja hem vist abans, molt perillós.

* *Guarda secreta de cala Barca*

Aquesta guarda, dita també de cala Varques, era situada dins el predi de Son Fortesa, a l'entrada de cala Sequer, dalt els petits penya-segats del caló des Serral, des d'on es dominava amb prou claredat la resta de les cales. Fa uns anys es podien veure unes restes que bé podrien ésser les de la barraca de les guardes.

Cap a l'any 1739 hi havia una guarda de dos homes³⁵.

* *Guarda de "la pedra que sona"*

Així anomena l'Arxiduc una barraca que era situada prop de l'entrada a cala Virgili a la part del migjorn, a l'indret conegut com a punta de ses penyes altes. A l'actualitat el lloc conserva el nom de sa pedra que sona. Figura representat al mapa atribuït al cardenal Despuig (1784) amb el nom de *piedra qui sona*.

* *Guarda secreta de cala Murada*

Figura representada al mapa del cardenal Despuig amb el mateix nom, situada dins el predi de sa Plana, on les guardes es feien en un principi dins d'una cova fins que fou bastida una barraca a l'entrada de la rada de cala Murada.

34. Seria d'allò més interessant aprofundir en un estudi comparatiu sobre la vinculació existent entre l'aparició d'epidèmies i la creació de guardes secretes.

35. ARM dins RP corresponent a *expedientes del ejército (1714-1767)*. A causa del garbuix de paperassa no puc precisar on es troba el document.

Cap a final del segle XVII i principis del XVIII alguns paratges canviaren de lloc per raons estratègiques i d'altres ho feren de nom.

Per aquesta època la guarda de cala Murada era feta a una barraca dins el predi de sa gruta propietat de Joan Bordils. Aquesta guarda no figura al mapa del cardenal Despuig, ja que, com hem indicat abans, s'havia abolida la dècada de 1760.

A la guarda de cala Manacor se l'anomena de "na Ferranda", situada al mateix lloc que l'anterior dins els terrenys de Joan Bordils (sa Carrotja Vella). Un braç de terra que s'endinsa a la mar prop de cala Petita i que té per nom sa Ferradura podria ser el lloc on hagués existit una barraca per a les guardes, entre les coves "*des fumosos*" i el lloc dit de ses salines, prop d'unes restes arqueològiques.

Cala Varques conserva el mateix lloc dins el predi conegut com Son Fortesa Vell, propietat de Tomàs Fortesa.

A la guarda de la pedra que sona la trobam com a *penyal de na Quisona*, que consideram una degeneració del nom original, i es troba situada dins s'Espinegar de Joan Truyols.

La guarda de cala Magraner rep ara el nom de *guarda des morro des gats*, de ben segur que es tracta d'una punta propera al primitiu lloc de vigilància, puix s'ha de tenir en compte que sovint, almanco fins que s'hi construeix la barraca com a estatge fix, el lloc oscil·la uns centenars de metres, i és fàcil que prenguéssin el nom d'on es feia darrerament la guarda. Era situat dins la possessió de sa Plana, propietat del marquès de la torre.

L'epidèmia de pesta de Marsella (1720) obliga a posar uns homes de guarda reforçant les guardes secretes i extraordinàries per tal d'evitar desembarcaments i que es propagués el contagi.

La pesta de Salànica obliga a prendre semblants mesures a les autoritats i Manacor envia unes rondes a patrullar per la seva costa.

L'any 1796 i amb motiu d'una epidèmia al port de Maó es muntà un cordó sanitari de prevenció. A causa de la proximitat, la zona de Manacor fou una de les més reforçades fins i tot per personal civil armat. Aquest cordó sanitari es tornà a repetir l'any 1800.

L'any 1834 foren considerades innecessàries les 79 guardes secretes que encara estaven en actiu i foren suprimides, estalviant-se així els 57.470 reials que en costava el manteniment³⁶.

Sigles emprades

ARM	Arxiu del Regne de Mallorca.
AH	Secció arxiu de l'antiga Universitat (Arxiu Històric).
RP	Secció Reial Patrimoni.
AGC	Sèrie actes del Gran i General Consell.
EU	Sèrie Extraordinaris de la Universitat.
AHN	Arxiu Històric Nacional.

36. *Boletín Oficial de Baleares*, 29 de juliol de 1834. Ordre donada pel governador civil Guillermo Moragues.